

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vztah etiky a náboženství v myšlení I. Kanta

Bakalářská práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Lucie Matzauerová**
Osobní číslo: **H22156**
Studijní program: **B0223A100005 Filosofie**
Specializace: **Filosofie**
Téma práce: **Vztah etiky a náboženství v myšlení I. Kanta**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie a religionistiky**

Zásady pro vypracování

Immanuel Kant ve svých dílech "Kritika praktického rozumu" a "Náboženství v hranicích pouhého rozumu" tvrdí, že etické myšlení nutně směřuje k náboženství. Toto tvrzení nemá pouze historický význam, ale je stále aktuální, neboť se týká široké a zásadní problematiky "morální metafyziky" či "morálních důkazů Boží existence". Cílem práce je tuto Kantovu tezi osvětlit. To předpokládá vysvětlit podstatu Kantova etického myšlení, především jeho koncept "autonomie čistého praktického rozumu". Proč má motiv autonomie ve smyslu "svézakonodárství" vést k náboženství (konkrétně ke křesťanství)? Odpověď leží v Kantově myšlence nejvyššího dobra a jeho umožňujících, metafyzických předpokladech. Práce se zaměřuje na osvětlení této souvislosti a na kritiku jak klasických badatelů (L. W. Beck, P. Guyer), tak vybraných současných filosofů.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Základní primární literatura:

Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022.

Kant, I., *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*, Vyšehrad, Praha, 2013.

Kant, I., *Co znamená orientovat se v myšlení?*, in: O. Sikora (vyd.), *Orientovat se v myšlení*, Pavel Mervart, Červený Kostelec 2023.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Václav Sklenář, Ph.D.

Katedra filosofie a religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. června 2024**

Termín odevzdání bakalářské práce: **15. června 2025**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Mgr. Ondřej Krása, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2024

Práci s názvem Vztah etiky a náboženství v myšlení I. Kanta jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 15. 06. 2025

Lucie Matzauerová v. r.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce, Mgr. Václavu Sklenářovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné připomínky a trpělivost, kterou mi věnoval v průběhu celé práce. I přes značné časové vytížení a počet studentů byl vždy ochotný se mnou konzultovat a poskytovat mi cennou zpětnou vazbu.

Zároveň bych chtěla poděkovat Mgr. Ondřeji Sikorovi, Ph.D., za jeho pomoc při formulaci tématu práce a za to, že mi umožnil hlouběji nahlédnout do problematiky Kantovy filosofie, čímž výrazně přispěl k samotnému zaměření i podobě této práce.

ANOTACE

Práce je věnována vztahu mezi etikou a náboženstvím v myšlení Immanuela Kanta. Hlavním cílem je ukázat, že podle Kanta vede morální jednání nevyhnutelně k náboženství, konkrétně ke křesťanství. Práce čerpá především z *Kritiky praktického rozumu* a *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*. Nejprve jsou představeny klíčové pojmy Kantovy morální filosofie, jako je morální zákon, svoboda, blaženost a nejvyšší dobro. Následně je analyzována Kantova dialektika čistého praktického rozumu, která vede k postulátům nesmrtnosti duše a existence Boha. Závěrečná část práce se věnuje vztahu Kantovy etiky ke křesťanství, které Kant chápe jako morální náboženství rozumu, a diskutuje některé interpretační spory a problematická místa Kantova myšlení.

KLÍČOVÁ SLOVA

morální zákon, praktický rozum, nejvyšší dobro, náboženství rozumu, křesťanství

TITLE

The Relationship Between Ethics and Religion in the Thought of I. Kant

ANNOTATION

This thesis is dedicated to the relationship between ethics and religion in the thought of Immanuel Kant. The main aim is to show that, according to Kant, moral action inevitably leads to religion – specifically, to Christianity. The work draws primarily on the *Critique of Practical Reason* and *Religion within the Bounds of Bare Reason*. It first presents the key concepts of Kant's moral philosophy, such as moral law, freedom, happiness, and the highest good. It then analyzes Kant's dialectic of pure practical reason, which leads to the postulates of the immortality of the soul and the existence of God. The final part of the thesis explores the relationship between Kant's ethics and Christianity, which Kant understands as a moral religion of reason, and discusses selected interpretative disputes and problematic aspects of Kant's thought.

KEYWORDS

moral law, practical reason, highest good, religion of reason, Christianity

Vztah etiky a náboženství v myšlení I. Kanta

Obsah

Úvod.....	8
I. Morální zákon.....	9
1.1 Hlavní myšlenky Kritiky praktického rozumu.....	9
1.2 Rozdíl mezi hypotetickým a kategorickým imperativem	11
1.3 Pojem blaženosti ve vztahu k morálnímu zákonu.....	12
1.4 Vztah morálního zákona a svobody	14
II. Kantova Dialektika čistého praktického rozumu	16
2.1 Pojem nejvyššího dobra	16
2.2 Postulát nesmrtelnosti duše	19
2.3 Nezbytnost postulátu Boha	19
2.4 Křesťanství jako morální náboženství rozumu	23
III. Diskuse Kantovy morální filosofie	26
3.1 Napětí mezi povinností a realitou	26
3.2 Desimus a morální teismus	28
Závěr	30
Použitá Literatura.....	32

Úvod

Ve své práci se zaměřím na vztah mezi morálkou a náboženstvím v myšlení německého filosofa Immanuela Kanta. Jako hlavní zdroj práce využiji jedno z Kantových nejvýznamnějších děl *Kritika praktického rozumu*, které se zabývá otázkami morálky a lidského jednání. V tomto díle Kant tvrdí, že etické myšlení nevyhnutelně směřuje k náboženství. Jako další zdroj práce využiji Kantovo dílo *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*, pro lepší pochopení Kantova pohledu na náboženství. Cílem práce je osvětlit Kantovu tezi, že etické myšlení směřuje nevyhnutelně k náboženství, konkrétně ke křesťanství.

Pro pochopení celé této problematiky se v první kapitole zaměřím na Kantovu knihu *Kritika praktického rozumu*, v níž Kant vysvětluje, že kniha nese tento název právě proto, že se pokusí dokázat existenci čistého praktického rozumu, díky kterému jsme schopni jednat nezávisle na empirickém světě. Dále se pokusím objasnit rozdíl mezi hypotetickým a kategorickým imperativem a to, jak se v tomto kontextu uplatňují klíčové pojmy jako blaženost a svoboda. Tyto pojmy jsou pro Kantovu morální filosofii zásadní, neboť bez porozumění těmto pojmům není možné přejít k hlubšímu zkoumání vztahu mezi etikou a náboženstvím.

Po vyjasnění těchto zásadních pojmů se v druhé kapitole přesunu k dialektice čistého praktického rozumu, ve druhé části knihy *Kritika praktického rozumu*, a zaměřím se na postuláty čistého praktického rozumu, jimiž jsou transcendentální svoboda, nesmrtelnost duše a Bůh. Tyto postuláty, tj. nutné předpoklady, hrají důležitou roli v Kantově etice. V závěru této kapitoly se podívám na problémy stoické a epikurejské tradice v duchu nejvyššího dobra a rozeberu, proč jsou nejvyšší principy těchto tradic pro Kanta nedostatečné. Stoikové kladli důraz výhradně na ctnost jako jedinou podmínku blaženosti, zatímco epikurejci za cíl lidského života považovali rozumně řízené hledání slasti a klidu duše. Kant se ve své *Kritice praktického rozumu* k těmto směrům obrací, aby ukázal jejich jednostrannost a zdůvodnil, proč je nutné chápat nejvyšší dobro jako syntézu ctnosti a blaženosti. V závěrečné části kapitoly se pokusím osvětlit, proč právě křesťanství je pro Kanta zásadním.

V závěrečné části práce, tedy ve třetí kapitole, se budu věnovat vybraným interpretacím Kantovy filosofie a poukážu na některá z problematických míst, která jeho pojetí morálky a náboženství vyvolává.

I. Morální zákon

1.1 Hlavní myšlenky *Kritiky praktického rozumu*

Na začátku díla *Kritika praktického rozumu* Kant vysvětluje, čím se tato kniha bude zabývat. Pokusí se v ní dokázat, že existuje čistý praktický rozum, tj. takový rozum, který může určovat jednání zcela nezávisle na lidské zkušenosti, a tedy má schopnost stanovovat zákony sám o sobě. „Jestliže se jí [*Kritice praktického rozumu*] to tímto způsobem podaří, nepotřebuje kritizovat čistou mohutnost samu, aby viděla, zda se rozum touto mohutností – jako pouhým nepřiměřeným nárokem – nepřekračuje (jak k tomu dochází u spekulativního rozumu).”¹ Pokud se tedy prokáže, že může existovat čistý praktický rozum, tj. rozum, který používáme k morálnímu jednání a je nezávislý na empirických faktorech, nemusíme se dále zabývat tím, jestli rozum musí překračovat své vlastní hranice. Jelikož praktický rozum je pak skutečný právě proto, že je praktický, a tedy vede k jednání podle morálního zákona.

Kant dále tvrdí, že pokud existuje čistý praktický rozum, je jím zaručena také transcendentální svoboda, tj. schopnost jednat nezávisle na přírodní kauzalitě. Tuto svobodu praktický rozum dokazuje prostřednictvím morálního zákona, který je také základem pro další metafyzické pojmy, jako je nesmrtelnost duše a Bůh. Kant upozorňuje, že svoboda se dá vnímat také pouze v ohledu psychologickém, tedy ve smyslu, jak na svobodu pohlížíme v každodenním způsobu, tj. jak se v každodenním životě rozhodujeme na základě vnitřních impulzů (např. jsme svobodní v tom, jestli si přečteme knihu či se podíváme na film). Ve své knize se však zabývá svobodou transcendentální, tedy takovou svobodou, která je autonomní a vztahuje se k morálnímu zákonu. Na rozdíl od tzv. psychologické svobody, která označuje pouze zdánlivou možnost volby v rámci empiricky podmíněného řetězce příčin, představuje Kantova transcendentální svoboda skutečnou autonomii vůle – schopnost jednat nezávisle na zákonitostech přírody, tedy podle zákona, který si dává sama rozumem. Ačkoli tuto svobodu nelze teoreticky dokázat ani empiricky pozorovat, Kant tvrdí, že ji poznáváme skrze její důsledky: vědomí morálního zákona, které se nám dává bezprostředně jako faktum rozumu. Toto vědomí nás nutí cítit se morálně zavázání a ukazuje tak na kauzalitu svobody jako její zdroj. Faktum rozumu tak není něco, co by mohlo být vyvozeno z teoretického pojmu svobody, nýbrž je samo základním praktickým faktem, který svobodu předpokládá. „Vědomí tohoto základního zákona můžeme nazývat faktum rozumu, protože není něčím, co lze vymudrovat z předcházejících dat rozumu, např. z vědomí svobody (neboť to nám není dáno

¹ Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 7.

předem), nýbrž protože se nám o sobě vnucuje jako syntetická věta a priori, která není založena na žádném, ani čistém, ani empirickém názoru, ačkoli by hned byla analytická, kdyby se předpokládala svoboda vůle, k čemuž by však jako k pozitivnímu pojmu byl vyžadován intelektuální názor, který zde vůbec nesmíme přijmout.”² Kantovi tedy nejde o to, jestli si můžeme dělat co chceme, nýbrž jde o to, že se svobodně podřídíme morálnímu zákonu. V tomto smyslu se svoboda nedá poznat či dokázat přímo, ale je nutným postulátem (předpokladem) pro existenci morálního zákona. Podle Kanta je morální jednání možné pouze tehdy, pokud předpokládáme, že jsme svobodní v transcendentálním smyslu. Pokud bychom neměli svobodu, neměli bychom možnost volby, a tedy bychom nemohli být ani zodpovědní za naše činy. Ideje Boha a nesmrtnosti nejsou samy o sobě podmínkami morálního zákona, jsou však nutnými postuláty (předpoklady), které potřebujeme pro praktické použití našeho rozumu. Znamená to, že tyto ideje nemůžeme přímo poznávat, protože jsou to ideje spekulativní³, ale jsou nutnými předpoklady pro morální jednání. Kant ukazuje, že ačkoli morální zákon sám nepotřebuje Boha ani nesmrtnost jako svůj základ, praktický rozum – chce-li být plně uplatněn – tyto ideje předpokládá. Postulát nesmrtnosti duše vyplývá z požadavku, abychom mohli nekonečně pokračovat v morálním zdokonalování – neboť skutečná ctnost (svatost) není v časově omezeném lidském životě dosažitelná. Postulát existence Boha pak slouží k tomu, aby byla zajištěna jednota ctnosti a blaženosti, tj. aby bylo možné věřit, že morální jednání má smysl a že v konečném rámci bude blaženost přiměřená morální hodnotě osoby. Jinak řečeno, Bůh jako ideální morální zákonodárce a zároveň záruka spravedlnosti poskytuje morálnímu jednání smysl v celku.

Tyto ideje nerozšiřují naše poznání – nemůžeme je empiricky ověřit ani dokázat. Přesto musí být postulovány čistým praktickým rozumem, pokud chceme chápat morální zákon jako něco, co má účinný význam i v rámci celého řádu světa.

Existence čistého praktického rozumu je pro Kanta základem morálního jednání. Tento rozum předpokládá svobodu v transcendentálním smyslu, tedy schopnost jednat nezávisle na zkušenosti a přírodních příčinách. Aby morální zákon mohl být skutečně závazný, musí být přijímán autonomně, z vnitřního přesvědčení. Právě z tohoto důvodu Kant postuloval ideje Boha a nesmrtnosti jako prakticky nezbytné – ne však kvůli spekulativnímu

² Tamt., s. 36.

³ *Speculatives Erkenntnis* je způsob uvažování, které se snaží rozumově proniknout za hranice zkušenosti (např. snaží se dokazovat Boha) – spekulativní rozum (*spekulative Vernunft*) tyto otázky nedokáže zodpovědět, protože se nevztahují k možné zkušenosti – překračují to, co můžeme smyslově a prakticky ověřit.

poznání, ale aby morální úsilí bylo smysluplné. Na těchto základech pak staví i své pojetí náboženství, které musí být v souladu s morálním zákonem, nikoli jemu nadřazené.

1.2 Rozdíl mezi hypotetickým a kategorickým imperativem

Pokud chceme nahlédnout do Kantovy filosofie morálky, musíme nejprve pochopit rozdíl mezi hypotetickým a kategorickým imperativem. Imperativ je výrazem nutnosti, jakou rozum ukládá vůli. Může být buď podmíněný určitým cílem (hypotetický), nebo bezpodmínečný (kategorický). Oba se vztahují k vůli, ale určují ji odlišným způsobem – jeden skrze účel, druhý skrze samotný zákon rozumu.

Jestliže jednáme za nějakým účelem, tj. chceme dosáhnout nějakého konkrétního cíle, musíme pro to udělat něco, co nás k našemu cíli dovede. Například, pokud chceme dostat v práci povýšení, musíme jednat tak, abychom tohoto cíle dosáhli, což může zahrnovat tvrdou práci a nasazení. Jednáme tedy pod hypotetickým imperativem, protože náš cíl (povýšení) určuje, jaké kroky musíme podniknout pro jeho dosažení.

Kategorickým imperativem pak nazýváme příkaz, který nejenže platí objektivně, ale také žádá abychom jednali na základě rozumu, který sám sobě určuje zákon. Pro Kantovu etiku, je velmi důležité, aby morální zákon byl univerzální a mohl tak platit pro všechny rozumové bytosti, tj. bez ohledu na jakékoli vlastní potřeby či zájmy jednotlivých osob. Pokud by tomu bylo jinak a my bychom jednali na základě patologických⁴ podmínek, nejenže bychom tento imperativ nazvali jako hypotetický, ale také bychom jej nemohli nazývat zákonem, protože by nemohl být obecně platným. „Praktické zákony se tedy vztahují jedině na vůli, bez ohledu na to, co je její kauzalitou způsobeno, a od této kauzality (jakožto patřící ke smyslovému světu) můžeme abstrahovat, abychom měli zákony v jejich čistotě.”⁵ Zde Kant vysvětluje, že pokud myslíme morální zákon, tj. kategorický imperativ, záleží pouze na naší schopnosti jednat a rozhodovat se (vůle) v souladu právě s morálním zákonem, nikoli na dopadu našeho jednání na empirický svět. Je tedy důležité si uvědomit, že Kant odděluje morální zákon od smyslového světa, a pokud tedy má být naše jednání v souladu s morálním

⁴ U zde použitého výrazu *patologický* je nutné uvědomit si, že slovo nemá nic společného s nemocí v moderním lékařském smyslu slova. Výraz *patologický* vychází z řeckého slova *pathos* (cit, vášně, utrpení) a Kant ho používá k označení všech podnětů, které působí na vůli skrze smyslovost (skrze pocity libosti a nelibosti, tj. to, co nám není dáno rozumem).

⁵ Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 25.

zákonem, zásadní je uvědomit si, že hodnota morálního jednání nezávisí na jeho důsledcích, ale pouze na tom, zda vychází z dobré vůle jednajících v souladu s morálním zákonem.

Pro Kanta je klíčem k morálnímu jednání schopnost jednat podle zákona, který si rozum sám dává, tj. podle kategorického imperativu. Ten platí bez ohledu na naše cíle či osobní zájmy a jeho závaznost pramení ze samotného praktického rozumu. Morální hodnota jednání tedy nezávisí na výsledku, ale na úmyslu jednat z povinnosti. Právě toto rozlišení mezi jednáním z povinnosti a jednáním z vlastních zájmů tvoří základ Kantovy morální filosofie a je důležité k pochopení jejího vztahu k náboženství.

1.3 Pojem blaženosti ve vztahu k morálnímu zákonu

V souvislosti s morálním zákonem se Kant také zabývá pojmem blaženosti. Otázkou je, zda by tento pojem mohl platit jako obecný zákon. Kantova odpověď je však poměrně jednoduchá. Pokud naše jednání budou podmiňována principem libosti či nelibosti, nejde zde o nic, co bychom mohli považovat za obecně platný zákon. „Libost je představa shody předmětu nebo jednání se subjektivními podmínkami života, tj. s mohutností kauzality představy, pokud jde o skutečnost jejího objektu (neboli s mohutností určit síly subjektu k jednání, aby objekt vytvořily).”⁶ Pocit libosti vzniká, když vnímáme něco jako odpovídající našim subjektivním sklonům. Blaženost je úzce propojena s pocity libosti a nelibosti, jelikož blaženost je stav, ve kterém dojde k tomu, že trvale uspokojíme naše potřeby či tužby (týkající se smyslového světa). Pokud tyto tužby naplníme, vyvolá to v nás libé pocity, pokud naopak ne, může to vyvolat pocity nelibé. „Jestliže nějaká představa, byť i měla své sídlo a původ v rozvažování, může určovat libovůli jen potud, že v subjektu předpokládá pocit libosti, pak to, že je určujícím důvodem libovůle, závisí zcela na povaze vnitřního smyslu, totiž že tento smysl může být skrze tuto představu afikován příjemností.”⁷ Pocit libosti či nelibosti je spojen se smyslovou stránkou našeho vnímání, nikoliv s čistým rozvažováním, tj. se schopností rozumové bytosti uvědomit si, jestli nějaké jednání odpovídá morálnímu zákonu. Znamená to, že pokud jednáme pod představami těchto pocitů, naše jednání je určováno pouze empirickými podněty, ne však univerzálními principy morálního zákona. Princip blaženosti může platit jako pravidlo pouze pro individuální potřeby, a tedy pro subjektivní pocit štěstí, avšak nemůže platit jako obecný zákon, protože každý jeden člověk touží po něčem jiném a nebylo by možné, aby se tedy princip blaženosti stal obecně platným.

⁶ Tamt., s. 13.

⁷ Tamt., s. 27.

Proto tento princip můžeme označit jako materiální, neboť se stává určujícím důvodem naší volby v závislosti na libosti či nelibosti, které jsou odvozené ze skutečnosti konkrétního předmětu, a tedy spadá pod princip sebelásky.⁸

Příjemné nebo nepříjemné pocity nehrají žádnou roli v tom, zda jednáme morálně správně. Představme si, že jednáme morálně, protože očekáváme příjemný pocit z toho, že jsme učinili správné rozhodnutí. Zde ale Kant poukazuje na jistou překážku. Pokud se nám zrovna například nebude hodit někomu pomoci, protože by to omezilo naše plány, které nám způsobují pocit libosti, pak bychom jistě nejednali na základě morálky. „(...) může dokonce odmítnout chudáka, jemuž jindy s radostí prokazuje dobro, protože zrovna nemá v kapse víc peněz, než kolik potřebuje k zaplacení vstupného do komedie.”⁹ Pokud bychom dali své poslední peníze chudákovi, znamenalo by to, že bychom se museli vzdát něčeho, co nám přináší pocit blaženosti, což by bylo proti našemu osobnímu principu. Princip blaženosti by ovlivňoval naše morální jednání a my bychom se tak dostali zpět k pouhému principu sebelásky. To nás přivádí zpět na pouhý materiální princip, jež nemůžeme považovat za obecně platný zákon, protože morální zásady nemají být založeny na individuálních potřebách, tužbách nebo materiálních okolnostech, ale musí být univerzální a vycházet z čistého rozumu, tedy z jejich formální podoby,¹⁰ která je obecně platná pro všechny.

Nicméně, Kant netvrdí, že musíme blaženost zcela odmítnout. Tvrdí však, že pokud jde o morální jednání, nemůžeme jednat pouze za účelem vlastní blaženosti,¹¹ protože bychom jednali pod principem sebelásky, a to by mělo dopad na naše jednání, které by pak nemuselo být morálně správné. „Avšak toto odlišení principu blaženosti od principu mravnosti proto neznamena hned stavění obou proti sobě a čistý praktický rozum nechce, abychom se vzdali všech nároků na blaženost, nýbrž pouze abychom na ni vůbec nebrali ohled tam, kde je řeč o povinnosti.”¹²

Z toho vyplývá, že blaženost nemůže sloužit jako základ morálního zákona, protože je spojena s individuálními pocity libosti a subjektivními potřebami. Morální zákon však musí

⁸ Tamt., s. 26.

⁹ Tamt., s. 27.

¹⁰ „Jednej tak, aby maxima tvé vůle mohla vždy zároveň platit jako princip obecného zákonodárství.” – Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 35.

¹¹ Blaženost bychom měli odmítat tam, kde je nutné rozhodovat se morálně správně, a tedy podle praktického rozumu. Naše morální jednání nemůže být ovlivňováno principem blaženosti, jelikož bychom se pak dostali zpět k hypotetickému imperativu. Morální jednání musí být závislé na kategorickém imperativu, a tedy blaženost musí být podřízena morálnímu zákonu, nikoli naopak.

¹² Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 95.

být univerzální a nezávislý na osobních zájmech. Pokud jednáme kvůli očekávání příjemného pocitu nebo z touhy po štěstí, jednáme podle principu sebelásky, tedy z materiálních důvodů, ne z morální povinnosti. Kant přesto blaženost zcela neodmítá, pouze tvrdí, že ji nelze brát v úvahu tam, kde rozhoduje povinnost.

1.4 Vztah morálního zákona a svobody

Jestliže vidíme, že by náš určený princip blaženosti vedl jen k hypotetickému imperativu, zůstává otázkou, jak tedy můžeme určovat imperativ kategorický. Proto je zde důležitá taková vůle, která nepodléhá žádným empirickým jevům, pouze morálnímu zákonu a je určena rozumem, tj. svobodná vůle: „Vůle, které může sloužit za zákon jedině pouhá zákonodárná forma maximy, je svobodná vůle.”¹³ Tato vůle je svobodná v transcendentálním smyslu, protože není určována přírodními zákony, ale pouze rozumem a morálním zákonem. Na první pohled by se mohlo zdát, že pokud je tato vůle zcela mimo oblast jevů, nemůže nijak působit na dění ve světě. Kant však rozlišuje mezi člověkem jako jevem a člověkem jako věcí o sobě. Z pozice rozumu, tedy jako noumenon, jsme původci svých činů. Z pozice přírody se tytéž činy jeví jako jevy podléhající empirické kauzalitě, tedy jako události, které mají svou příčinu v řetězci přírodních zákonů. Tak může transcendentální svoboda působit ve světě, aniž by narušila přírodní zákonitosti, protože člověk je součástí obou světů. „Kant rozlišuje mezi užíváním svobody, jak se jeví, a svobodou chápanou bezpodmínečně. První je ‘podmínkou poslušnosti jevů’ (A552/B580), zatímco druhá označuje moc volby, která je ‘mimo sled jevů’ a zakládá svobodné volení maximy pro uplatnění svobody v čase. [...] Abychom tedy dospěli k nepodmíněnému základu tohoto řetězce skutků, musíme jej vystopovat k transcendentálnímu činu mimo tento sled jevů. Svoboda je tedy poznatelná transcendentálně. [...] Moc volby je počátkem každého užití svobody v čase.“¹⁴

Nelze tvrdit, že by morální zákon jednoduše vycházel z naší svobodné vůle, ačkoli to tak může na první pohled vypadat. Svoboda (v transcendentálním smyslu) je zde ve vzájemném vztahu s morálním zákonem. Znamená to, že svoboda je podmínkou možnosti morálního zákona, tedy jeho *ratio essendi*, tzn. bez svobody by žádný morální zákon nemohl být. Na druhou stranu však morální zákon představuje *ratio cognoscendi* svobody, tedy právě skrze naše vědomí morální povinnosti si uvědomujeme, že musíme být svobodní. Tato

¹³ Tamt., s. 33.

¹⁴ Firestone, Chris L.; Jacobs, Nathan. *In Defense of Kant's Religion*, Bloomington: Indiana University Press, 2008, s. 142. Citace převzata z odpovědi nástroje ChatGPT (model GPT-4) společnosti OpenAI na základě dotazu položeného 10. května 2025. Viz: <https://chat.openai.com/>.

svoboda není dána jako zkušenost, ale je postulována rozumem na základě faktu morálního zákona.¹⁵ Na svobodu totiž nemůžeme nijak ukázat v empirickém světě, ve kterém se můžeme odkazovat pouze na jevy, které jsou vnímány našimi smysly. V tomto světě si svobody ani nemůžeme být bezprostředně vědomi. Čeho si však vědomi být můžeme je morální zákon. Ten nás nutí jednat podle obecných zásad, které jsou nám dány bez ohledu na smyslový svět. Totiž, v různých situacích si můžeme všimnout, že se nabízí více možností, jak na danou věc odpovědět.

„Schopnost, která činí pravidlo rozumu účinnou příčinou jednání, jehož prostřednictvím má být objekt uskutečněn, je vůle; vůle nikdy není přímo určena objektem nebo naším pojetím o něm, ale vždy pravidlem rozumu.“¹⁶ Vůle je tedy schopnost, která může zajistit, že morální princip povede k jednání. To však platí jen tehdy, pokud se vůle skutečně řídí rozumovým pravidlem. Vůle sama o sobě totiž může být také ovlivněna náklonostmi, a v tom případě nemusí být jednání morální. Tato vůle však není ovlivněna objektem, což znamená, že nezáleží na našich subjektivních přáních, nýbrž, že jednání vychází z toho, co nám přikazuje rozum. Takto si můžeme být vědomi, že ačkoli nás naše přání nebo sklony mohou vést k jinému jednání, je čistě na nás, zda se rozhodneme jednat podle toho, co víme, že bychom dělat měli. Právě tato možnost volby mezi tím, co chceme, a tím, co považujeme za morálně správné, ukazuje, že jsme svobodní. Kant dále upozorňuje na to, že vůle konečné bytosti, může být považována za čistou, ale protože jsme afikováni potřebami a smyslovými pohnutkami, nemůže být považována za vůli svatou, tedy takovou vůli, která již není schopna žádné maximy, která by mohla odporovat morálnímu zákonu. Této svatosti vůle se vůle konečné bytosti musí do nekonečna přibližovat, a proto je tato svatost vůle praktickou ideou, tedy i nutným vzorem.¹⁷ Tuto ideu nám morální zákon, který je sám svatým, neustále připomíná a vede nás k tomu, abychom jednali co nejvíce v souladu s tímto vzorem, i když víme, že naše dosažení absolutní morální čistoty je nemožné.

Kant dále rozlišuje dva druhy vůle – autonomní a heteronomní. Toto rozlišení navazuje na výše zmíněný rozdíl mezi čistou vůlí a vůlí svatou. Zatímco svatá vůle nemá žádné sklony a vždy jedná v souladu s morálním zákonem, čistá vůle je schopna jednat z

¹⁵ Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. s. 8.

¹⁶ Beck, L. W., „A Commentary on Kant’s Critique of Practical Reason”, The University of Chicago Press, 1960, s. 178.

¹⁷ Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 37.

povinnosti, a to i navzdory všem empirickým sklonům. Právě zde Kant dále ukazuje rozdíl mezi vůlí autonomní a heteronomní. Heteronomní vůle je svobodná v negativním smyslu slova, protože naše rozhodování není přímo ovlivněno vnější silou (např. násilím), ale je omezeno smyslovými faktory, tzn. neřídí se rozumem. Příkladem by mohlo být, že začneme cvičit či jíst zdravě, protože jsme si všimli, že nesplňujeme nějaký společenský standard, podle kterého bychom měli vypadat dobře, a tak se cítíme špatně. Neděláme to pro naše zdraví, nýbrž jsme ovlivněni okolím a jednáme tak pouze na základě žádosti, a tedy smyslovosti. „Veškerá materie praktických pravidel spočívá vždy v subjektivních podmínkách, které těmto pravidlům nezjednávají obecnost pro rozumové bytosti, leda podmíněnou (v případě, že žádám to či ono, co potom musím udělat, abych to uskutečnil), a točí se všechny kolem principu vlastní blaženosti.”¹⁸

Autonomní vůle je svobodná v pozitivním smyslu, protože je schopna určovat sama sebe a jedná na základě vlastního rozumu, a tedy i morálního zákona. Znamená to, že naše jednání je nezávislé na vnějších (empirických) podmínkách. Máme možnost jednat podle vlastních morálních zásad, které však vycházejí z rozumu. Například se můžeme rozhodnout, že svoje poslední peníze využijeme na dobrou věc, místo toho abychom si za ně koupili nové oblečení, které by nám udělalo radost. Ne proto, že se pak budeme cítit dobře, ale protože nám rozum říká, že pomoci druhému je správné, tzn. je to správné, i když nám to nic příjemného nepřinese.

Kategorický imperativ vyžaduje svobodnou vůli – tedy takovou, která není ovlivněna smyslovými sklony, ale pouze rozumem a morálním zákonem. Člověk žije ve dvou světech: jako jev podléhá přírodním zákonům, ale jako věc o sobě je původcem činů na základě rozumu. Vůle je schopnost, která může převést rozumová pravidla do jednání. Pokud ale podlehne náklonnostem, není jednání morální. Klíčová je tedy schopnost volby – mezi tím, co chceme, a tím, co víme, že máme učinit. To je výrazem naší svobody.

II. Kantova Dialektika čistého praktického rozumu

2.1 Pojem nejvyššího dobra

Nyní se přesunu do druhé knihy *Kritiky praktického rozumu*, kde Kant ukazuje na důležitou část svého morálního systému – dialektiku čistého praktického rozumu. Tato

¹⁸ Tamt., s. 39.

dialektika se zabývá nevyhnutelnými rozpory (antinomiemi), které vznikají tehdy, když se rozum pokouší překročit meze možného poznání a dosáhnout úplného, absolutního porozumění skutečnosti. Kant zde navazuje na svou *Kritiku čistého rozumu*, kde ukázal, že teoretický rozum naráží na hranice, pokud se snaží poznat „věc o sobě“, tedy skutečnost takovou, jaká je sama o sobě, nezprostředkovaná smyslovou zkušeností. „(...) musíme používat takové zásady, které k danému pojmu přidávají něco, co v něm nebylo obsaženo, a pomocí syntetických soudů *a priori* jít dokonce tak daleko, že nás zkušenost sama není s to tak daleko následovat, jako například ve větě: ‚Svět musí mít nějaký první počátek‘, a v řadě dalších. A tak metafyzika přinejmenším *co do svého účelu* sestává ze samých syntetických vět *a priori*.“¹⁹ Kant říká, že rozum často překračuje hranice zkušenosti, protože používá syntetické soudy *a priori*, tj. soudy, které rozšiřují naše poznání, ale nejsou podloženy přímo zkušeností. My, jakožto rozumové bytosti, jsme schopni poznávat pouze jevy, tedy předměty, jak se nám jeví prostřednictvím našich smyslů. Ty jsou uspořádány podle apriorních forem smyslového názoru, jimiž jsou prostor a čas, tedy základní způsoby, jakými vnímáme svět. Přirozeně se nám však zdá, že můžeme tyto věci poznávat tak, jak doopravdy jsou, ale ve skutečnosti je to jen náš mylný dojem. Poznáváme pouze jevy, nikoli věci samy o sobě. Když se rozum pokouší proniknout za tuto hranici, dostává se do rozporů (antinomií). Nicméně díky těmto rozporům můžeme zkoumat hranice našeho rozumu a uvědomovat si, že některé otázky jeho schopnosti přesahují. Zároveň nás nutí hledat odpovědi ve vyšším, neměnném řádu věcí, „(...) v němž už teď jsme a v němž nyní k tomu, abychom ve své existenci pokračovali podle nejvyššího určení rozumu, můžeme být vedeni určitými předpisy.“²⁰

Praktický rozum přirozeně usiluje o pochopení smyslu morálního jednání jako jeho celku, jímž je pro Kanta nejvyšší dobro. Toto nejvyšší dobro je ideál, který spojuje morální zákon (ctnost) a blaženost (štěstí). Důležité je, že v tomto spojení je morální zákon určujícím důvodem vůle, zatímco blaženost je cílem, kterého lze dosáhnout pouze jednáním v souladu s tímto zákonem. „Jako čistý praktický rozum hledá k prakticky podmíněnému (jež se zakládá na náklonostech a přirozené potřebě) rovněž nepodmíněné, a to nikoli jako určující důvod

¹⁹ Kant., I. *Kritika čistého rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2020, s. 47. Citace převzata z odpovědi nástroje ChatGPT (model GPT-4) společnosti OpenAI na základě dotazu položeného 11. června 2025. Viz: <https://chat.openai.com/>.

²⁰ Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 109.

vůle, ačkoli ten byl (v morálním zákoně) také dán, nýbrž jako nepodmíněnou totalitu předmětu čistého praktického rozumu pod jménem NEJVYŠŠÍHO DOBRA.”²¹

Nejvyšší dobro tak není jednoduše dosažitelné v empirickém světě. Kant zde upozorňuje na vznik určité antinomie. Tato antinomie vzniká, protože čistý praktický rozum požaduje nezištné jednání, ale zároveň hledá smysl a úplnost v dosažení nejvyššího dobra, kde ctnost a blaženost nejsou oddělené. Jako empirické bytosti totiž máme sklon spojovat blaženost (štěstí) s materiálními věcmi nebo emocionálními prožitky. Představujeme si, že budeme šťastní, když získáme určité bohatství, úspěch nebo „pravou lásku“. Ačkoliv je takové štěstí v empirickém světě možné, nemůže být nikdy jisté a už vůbec ne morálně zaručené.

Tato představa je problematická právě z hlediska morálního zákona. Nejvyšší dobro totiž není prosté spojení ctnosti a blaženosti. Pro Kanta je ideální syntézou, v níž ctnost a blaženost tvoří jednotný celek. Přesto však platí, že morální zákon musí být jediným určujícím motivem naší vůle. Pokud bychom si přáli dosáhnout blaženosti jako hlavního cíle, jednali bychom už z podmíněných důvodů, což je v rozporu s čistým morálním zákonem. Blaženost tak nemůže být motivem ke správnému morálnímu jednání – v opačném případě by se naše vůle stala podmíněnou, tedy nečistou. „Vědomí určení žádací mohutnosti je nyní vždy důvodem k zalíbení v jednání, které je jím vyvoláno; ale tato libost, toto zalíbení samo o sobě není určujícím důvodem jednání, nýbrž určení vůle bezprostředně, pouze rozumem, je důvodem pocitu libosti a zůstává čistým praktickým, nikoli estetickým určením žádací mohutnosti.”²²

Z toho vyplývá, že ideál nejvyššího dobra, jakožto spojení ctnosti a blaženosti, může být naplněn pouze v takovém světě, kde je spravedlivé rozdělení blaženosti přiděleno podle morální hodnoty – a takový svět není možné nalézt v empirickém světě. Proto Kant tvrdí, že musíme postulovat existenci Boha jako morálního garanta spravedlnosti a nesmrtelnost duše jako podmínku pro nekonečný morální pokrok, protože bez těchto podmínek by myšlenka nejvyššího dobra postrádala smysl.

²¹ Tamt., s. 110.

²² Tamt., s. 118.

2.2 Postulát nesmrtelnosti duše

Nejvyšší dobro je podle Kanta nutným objektem vůle, který určuje morální zákon, a nelze jej dosáhnout v empirickém světě. Jelikož jsme bytosti smyslového světa, jsme také tímto světem afikováni, a proto je zcela jasné, že naše vůle zde, na tomto světě, nemůže být svatá.²³ Tato svatost by nám ale měla sloužit jako ideál, ke kterému se máme do nekonečna²⁴ přibližovat. „Tento nekonečný progres je však možný jen za předpokladu do *nekonečna* přetrvávající *existence* a osobnosti téže rozumové bytosti (jež se nazývá ‘nesmrtelnost duše’).”²⁵ Kant tedy tvrdí, že pro to, aby bylo vůbec možné neustále se přibližovat k nejvyššímu dobru, potřebujeme nutně předpokládat nesmrtelnost duše.

Kant zdůrazňuje, že myšlenka nekonečného pokroku je prakticky užitečná, na jedné straně pro spekulativní rozum, to znamená, že přestože nedokážeme racionálně uchopit myšlenku nekonečna, je prakticky důležité uznání této myšlenky pro chápání morálního zákona, a tedy morálního jednání. Na druhé straně také pro náboženství. Pokud by nekonečného pokroku nebylo, morální zákon by ztratil svou svatost. Mohli bychom si jej upravovat tak, aby vyhovoval našim vlastním zájmům. Například bychom si mohli myslet, že malé přestupky proti zákonu jsou ospravedlnitelné, protože je nemožné dosáhnout dokonalosti. Nebo by mohly vznikat nerealistické nároky a snažili bychom se o okamžitou dokonalost, což by vedlo ke ztrátě víry v dosažitelnost morálního progresu. Co tedy udržuje morální zákon dostatečně silným, je právě nesmrtelnost duše. Tato idea nekonečného pokroku zachovává naději na dosažení nejvyššího dobra, aniž by zákon ztratil svou přísnost.

2.3 Nezbytnost postulátu Boha

Jak však víme, že je nejvyšší dobro skutečně možné uskutečnit? Může být duše nesmrtelná a dává nekonečný pokrok smysl? Zde se dostáváme k poslednímu postulátu čistého praktického rozumu, tedy k postulátu Boha. Nejvyšší dobro, tj. harmonické propojení blaženosti a morálky, není možné uskutečnit jen prostřednictvím naší vlastní vůle. „V

²³ Svatost vůle náleží nejvyšší rozumové bytosti, tj. Bohu, a již není nijak ovlivněna empirickým světem a její jednání je vždy v souladu s morálním zákonem, tzn. maxima této bytosti je vždy určována morálním zákonem. Zatímco naše vůle může být pouze čistá. Čistá vůle jedná v souladu s morálním zákonem, ale stále je ovlivňována smyslovými podněty, tj. na rozdíl od vůle svaté, čistá vůle je v souladu s morálním zákonem, ale stále na ni působí smyslové podněty. Jednoduše, pro vůli svatou není možné konat jinak než v souladu s morálním zákonem, zatímco pro vůli čistou to stále možné je.

²⁴ „bis ins Unendliche“ – neukončitelný, neustále pokračující postup ke svatosti či k souladu ctnosti a štěstí – ideál, k němuž směřujeme, ale nikdy ho plně nedosáhneme.

²⁵ Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 123.

morálním zákoně tedy není ani nejmenší důvod nutné souvislosti mezi mravností a jí proporčně úměrnou blažeností bytosti, která patří k světu jako jeho část, a tudíž na něm závisí; bytosti, která právě proto nemůže být svou vůlí příčinou této přírody, a pokud jde o její blaženost, nemůže tuto přírodu vlastními silami průběžně sladit se svými praktickými zásadami.²⁶ Znamená to, že naše morální jednání a blaženost nejsou přirozeně propojeny. Kant říká, že příroda, tj. svět kolem nás, sama o sobě nefunguje tak, že automaticky odměňuje morální jednání blažeností (nebo trestá jednání nemorální).²⁷ Kant tvrdí, že: „(...) jednající rozumová bytost ve světě však přece není zároveň příčinou světa a přírody.“²⁸ To znamená, že my jako lidé nemáme kontrolu nad světem v širším slova smyslu, abychom mohli zajistit, že svět odpovídá našim morálním zásadám nebo našemu ideálu spravedlnosti. Nemůžeme například sami od sebe zařídit, že spravedliví budou vždy šťastní. Proto musíme nutně předpokládat takovou svrchovanou bytost, která tento soulad zajišťuje (v podobě nejvyššího dobra). Kant tedy tvrdí, že pokud přijímáme morální zákon a jeho svatost, jsme zároveň povinni přijmout i tyto nutné podmínky, které jeho uskutečnění umožňují.

„Svrchovanou příčinou přírody, pokud musí být předpokládána kvůli nejvyššímu dobru, je tedy bytost, která je skrze rozvažování a vůlí příčinou (tudíž původcem) přírody, tj. BŮH. Postulát možnosti nejvyššího odvozeného dobra (nejlepšího světa) je tudíž zároveň postulátem skutečnosti nejvyššího původního dobra, totiž existence Boha.“²⁹ Bez této příčiny by totiž nemohl existovat morální smysl pro dosažení nejvyššího dobra. Musí být schopna zajistit, aby se příroda přizpůsobila našim morálním zásadám a aby blaženost byla spravedlivě přidělena podle toho, jak morálně jednáme.

Přijetí postulátu Boha, podle Kanta, není povinnost ve smyslu morálního závazku, protože povinnost vztahující se k víře není možná (víra patří do oblasti teoretického rozumu, ne praktického). Avšak tato víra, jakožto čistá praktická, je nutná, protože postulát Boha jako nejvyšší inteligence je nezbytný k tomu, aby bylo možné myslet a usilovat o nejvyšší dobro

²⁶ Tamt., s. 126.

²⁷ Často si můžeme všimnout, že lidé, kteří jednají morálně, nebývají v tomto světě vždy šťastní, dějí se jim různé nemilé situace či dokonce trpí. Na druhou stranu jsou tu lidé, kteří jistě morálně nejednají, a přesto jejich život je lehký a do jisté míry jednoduchý. Pokud však toto můžeme vidět, vyskytuje se otázka, zda vůbec existuje nějaká spravedlnost. Jak je možné, že člověk, který byl vždy laskavý a nikdy snad ani nemohl myslet na sebe, například náhle onemocní, a i přestože trpí, nikdy to na sobě nedá znát a stále je ke svému okolí nade vše laskavý? Proč pak ti lidé, kteří se ženou např. za materiálním bohatstvím, a jsou schopni jít tzv. přes mrtvolu, se ve výsledku dožijí vysokého věku, mají rodinu a jsou finančně zajištěni?

²⁸ Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 125.

²⁹ Tamt., s. 126.

ve světě. „K povinnosti zde patří jen pracovat k vytvoření a podpoře nejvyššího dobra ve světě, jehož možnost tedy může být postulována, avšak náš rozum si ji není s to myslet jinak než za předpokladu existence nejvyšší inteligence, jejíž přijetí je tedy spojeno s vědomím naší povinnosti, ačkoli toto přijetí samo náleží teoretickému rozumu.”³⁰ Jakožto rozumové bytosti již předpokládáme, že se splněním povinnosti je spojena náležitá blaženost. Tato blaženost však nemůže být nikdy očekávána jako důvod jednání, protože bychom tím podmínili morální zákon nějakým empirickým účelem a tím bychom se vrátili k hypotetickému imperativu. Tudíž je nám dáno jednat podle morálního zákona, který jest, podle Kanta, již pevně dán s tím, že jsme rozumové bytosti, a tedy máme čistý praktický rozum.

Toto je spojeno s vírou (Kant ji označuje jako čistou rozumovou víru) v nejvyšší dobro – totiž že pokud se budeme snažit donekonečna naplňovat morální zákon, náleží nám blaženost jako odpovídající odměna. Abychom si však mohli vůbec představit možnost takového souladu mezi ctností a blažeností, je nutné postulovat existenci nejvyšší inteligence, tedy Boha, jakožto garanta tohoto souladu a zároveň nekonečného morálního pokroku – jehož uskutečnění není možné ve smyslovém světě, ale pouze v nadsmyslovém řádu. Abychom si mohli vůbec něco takového představit, je s tímto nutné předpokládat existenci nejvyšší inteligence jakožto garanta nejvyššího dobra. „Nehledě na to není křesťanský princip morálky sám přesto theologický (a tedy heteronomií), nýbrž je autonomií čistého praktického rozumu o sobě, poněvadž nečiní poznání Boha a jeho vůle základem těchto zákonů...”³¹ Víra v Boha je postulátem (tedy nutným předpokladem) pro Kantův morální systém. Nicméně to neznamena, že pro poznání morálního zákona musíme nejprve uznat Boha. Morální zákon nám je již uložen a víra v Boha, tedy čistá rozumová víra, přichází nevyhnutelně právě s poznáním tohoto zákona. Odůvodněná víra, jak ji Kant podává, je platná. Avšak pokud lidé věří a následují Boha slepě, aniž by si uvědomovali, že všechna rozhodnutí závisí zcela na nich, tzn. že si neuvědomují svoji svobodu, jak ji Kant označuje za transcendentální, by mohli být vnímáni jako ti, kteří nechtějí převzít odpovědnost sami za sebe. Tím se vymykají Kantovu pojetí svobody. „Tedy úctu, jakou Bůh žádá, mu vzdávají ,ne ti, kdo říkají: Pane, Pane, nýbrž ti, kdo činí vůli Boží.‘, tj. Ti, kteří se Mu snaží zalíbit nikoli tím, že chválí Boha (nebo jeho vyslance jakožto bytost božského původu) zjevenými pojmy, které nemůže mít každý člověk, nýbrž dobrým životem, o němž každý ví, jaká je Jeho vůle.”³²

³⁰ Tamt., s. 127.

³¹ Tamt., s. 130.

³² Kant, I., *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*, Vyšehrad, spol s r. o., Praha, 2013, s. 138.

Kant v *Kritice praktického rozumu* také ukazuje na epikurejskou a stoickou tradici (když mluví o nejvyšším dobru) a jejich vnímání povinnosti a blaženosti. Spíše se přiklání ke Stoikům, a to proto, že ti si stanovili jako nejvyšší praktický princip ctnost, zatímco epikurejci měli stanovenou blaženost jako nejvyšší princip. Nicméně Kant nám ukazuje, proč obě tradice nejsou schopné nikdy dospět k vyřešení problému – jak sjednotit ctnost a blaženost do ideje nejvyššího dobra, které by odpovídalo jak rozumu, tak i lidské přirozenosti.

Stoikové sice měli určený správně nejvyšší princip, tedy princip ctnosti, ale již opomíjeli to, že každá bytost je bytostí potřebnou, a tedy potřebuje ke své existenci být šťastná. „Ale tím, že si představovali její stupeň [tj. stupeň ctnosti], který je vyžadován pro její čistý zákon, jako plně dosažitelný v tomto životě, nejen přepjali morální mohutnost člověka pod jménem mudrce přes všechny meze jeho přirozenosti a přijali něco, co odporuje veškeré znalosti o člověku, nýbrž především také nechtěli vůbec uznat druhou součást patřící k nejvyššímu dobru, totiž blaženost, za zvláštní předmět lidské žadací mohutnosti...”³³ Chápání ctnosti jako jediné a plně dosažitelné podmínky nejvyššího dobra je podle Kanta nesprávné, protože morální dokonalost je v tomto světě nedosažitelná, jelikož lidé mají smyslovou přirozenost, která je vždy vystavena pokušení a omezením. Stoikové také chápali blaženost jako vedlejší efekt ctnostného jednání, zatímco u Kanta je blaženost neoddělitelnou a zásadní složkou nejvyššího dobra.

Na druhé straně epikurejci měli stanovenou blaženost jakožto nejvyšší princip, což Kant považuje za zcela chybné, jelikož lze pak za zákon brát jakoukoli maximu, která je vlastní volbou každého jedince podle vlastní náklonnosti.³⁴ Tudíž epikurejci přijali za nejvyšší princip pouze hypotetický imperativ, který se nikdy nemůže stát univerzálním zákonem, protože ho není možné aplikovat na všechny rozumové bytosti. „Proto vlastně také není morálka o tom, jak se učiníme šťastnými, nýbrž o tom, jak se máme blaženosti stát hodni.”³⁵

Je zřejmé, že epikurejská tradice, která stanovila blaženost jako nejvyšší princip, usilovala o to, naučit člověka, jak být šťastný. Přesto však opomíjela jednu – pro Kanta zásadní – myšlenku: nezáleží na tom, zda skutečně budeme šťastní, nýbrž na tom, zda si štěstí zasloužíme. Podle Kanta se blaženosti můžeme stát hodni tehdy, pokud jednáme v souladu s morálním zákonem. Aby však bylo možné nejvyšší dobro vůbec myslet jako celek, musí být doplněno náboženstvím – jakožto vírou v existenci nejvyšší inteligence, která tento soulad

³³ Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 127.

³⁴ Tamt.

³⁵ Tamt., s. 130.

mezi ctností a blažeností garantuje. Morální přání pak může přejít v naději, že se blaženosti skutečně dočkáme – nikoli jako výsledku vypočítavého jednání, nýbrž jako důsledku důstojnosti, kterou jsme si zasloužili morálním jednáním. „(...) když bylo probuzeno na zákonu založené morální přání podporovat nejvyšší dobro (přinést k nám Boží království), přání, které předtím nemohlo vzniknout v žádné sobecké duši, a když byl za jeho účelem učiněn krok k náboženství, může být tato mravouka nazvána také naukou o blaženosti, protože naděje na ni začíná teprve s náboženstvím.”³⁶

Pokud se vrátíme ke stoické tradici, můžeme zjistit, že její hlavní cíl je dosažení ctnosti. Stoikové předpokládali, že dosažení dokonalé ctnosti automaticky vede k blaženosti, a to nikoli jako cíl, ale jako přirozený důsledek ctnostného života. I když tedy blaženost ve stoickém pojetí není cílem sama o sobě, stále hraje určitou roli jako vedlejší produkt ctnosti. Kant však tuto stoickou představu považuje za neúplnou. Podle něj nestačí, aby byla blaženost pouze vedlejším produktem ctnosti. Pro naplnění ideje nejvyššího dobra musí být blaženost její součástí, ale pouze tehdy, pokud je zasloužená skrze morální jednání. Kant tak zajišťuje, že blaženost není neplánovaným důsledkem, ale součástí spravedlivého a morálního života.

2.4 Křesťanství jako morální náboženství rozumu

Immanuel Kant se narodil do zbožné rodiny, což formovalo jeho pojetí morální autonomie a důraz na vnitřní zákonitost jednání. „Vyznávali pietismus, reformní hnutí v rámci luteránské církve, které bylo hluboce zakořeněno v německých středních a nižších vrstvách. Toto náboženství vštěpovalo posvátnost práce a povinností, podporovalo sebezpytování, modlitbu a osobní a přímý vztah s Bohem, čímž přikládalo nejvyšší význam individuálnímu svědomí.”³⁷

Kant rozlišuje mezi náboženstvím pravým, tj. morální či přirozené náboženství, a statutárním,³⁸ tzn. takové náboženství, které je založené na tradicích a zázracích (což je podle Kanta zcela obecně nepotřebné). „(...) svědčí o trestuhodném stupni morální nevíry nepřiznávat dostatečnou autoritu předpisům povinnosti – předpisům vepsaným původně do srdce člověka rozumem – nejsou-li ještě nadto ověřovány zázraky: „Neuvidíte-li znamení a

³⁶ Tamt., s. 131.

³⁷ Solé, J., *Koperníkovský obrat ve filozofii*, Bonalitra Alcompas, S. L., Barcelona, 2022, s. 22.

³⁸ Kant toto statutární náboženství označuje různými pojmy, jimiž jsou: víra církevní či historická.

zázraky, neuvěříte.“³⁹ Kantova kritika se soustředí především na náboženské formy, které zakládají svou autoritu na dogmatech, rituálech a víře v zázraky, spíše než na morálním smýšlení. Podle Kanta rozum nemůže dokázat, že zázraky neexistují, ale není rozumné je očekávat, protože víra má být založena na rozumu a morálním jednání. Kant však tvrdí, že zázraky mohly pomoci při historickém přechodu od starého náboženství rituálů k novému – morálnímu, tj. pravému. Připouští tedy, že zázraky mohly sehrát určitou historickou úlohu – mohli pomoci lidem obrátit pozornost k vyšším morálním ideálům. Nepředstavují však základ pravého náboženství, nýbrž pouze přechodný prostředek, který měl sloužit k tomu, aby se lidstvo mohlo postupně přesunout od náboženství založeného na vnějších rituálech a dogmatech k vnitřní, rozumem vedené víře. Pravé náboženství má být totiž založené na morální ochotě jednat podle povinnosti, tj. podle morálního zákona, jako by to byly příkazy Boží. Toto náboženství je zcela subjektivní (vnitřní), protože vychází z vnitřního přesvědčení a morální autonomie jednotlivce. Zároveň je objektivní, neboť morální zákon platí univerzálně pro všechny rozumové bytosti. Jakmile je toto vnitřní náboženství zavedené, zázraky a církevní struktury se stávají nadbytečnými a rušivými. Náboženství, které musí být schopno stát samo na čistém praktickém rozumu, je pravé, protože díky morálnímu zákonu, který je dán všem rozumovým bytostem, nepotřebuje žádnou svoji původní vnější formu. Kdyby tomu tak bylo, museli bychom tvrdit, že k Bohu se můžeme přiblížit pouhým opakováním nauk, bez vnitřního morálního přetvoření. „Morální víra musí totiž být svobodná a musí se zakládat na čistém smýšlení srdce (*fides ingenua*). Víra bohoslužebného náboženství se domnívá, že se stane Bohu milou úkony (kultu), které (i když jsou namáhavé) nemají samy o sobě žádnou morální hodnotu, jsou konány jen ze strachu | nebo z naděje, a proto je může konat i špatný člověk, zatímco morální víra pro ně předpokládá jako nezbytné dobré morální smýšlení.“⁴⁰

Kant odmítá možnost poznání založeného na zázracích také z toho důvodu, že narušují základy rozumového poznání. Pokud bychom připustili, že Bůh může porušit zákony přírody, praktický rozum by nemohl poznat, podle jakých pravidel by se takové činy děly. „Jestliže však předpokládáme, že Bůh může někdy a ve speciálních případech dovolit, aby se příroda odchýlila od svých zákonů, pak nemáme a ani nemůžeme doufat, že někdy budeme mít sebemenší pojem zákonů, podle nichž Bůh při takové události postupuje.“⁴¹

³⁹ Kant, I., *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*, Vyšehrad, spol s r. o., Praha, 2013, s. 121.

⁴⁰ Tamt., s. 148.

⁴¹ Tamt., s. 124.

Pro Kanta existuje jen jedno pravé náboženství a tím je morální náboženství, ale zároveň dodává: „(...) mohou existovat víry různých druhů. – Lze dodat, že i v různých vírách, jež se odlišují na základě různých | způsobů víry v jednotlivých církvích, lze nalézt jedno a totéž pravé náboženství.”⁴² Nezáleží tedy na tom, zda jde o křesťanství, judaismus či jinou víru – pokud daná víra vede člověka k tomu, aby konal dobro z povinnosti, a tedy z úcty k mravnímu zákonu, splňuje Kantovo kritérium pravého náboženství. Kant tvrdí, že církevní víra může být nápomocná v empirickém světě, protože lidé potřebují mít pro nejvyšší rozumové pojmy a důvody něco, co můžou smyslově uchopit.⁴³ Zároveň však upozorňuje, že většina církví (především katolická) se považuje za tu pravou a všeobecnou, i přesto, že jsou všechny založené na zjevení a historických událostech (víra k církvi nemůže být povinností rozumové bytosti, protože rozum nemůže z historie čerpat všeobecně závazné pravdy). Taková církev pak ty, kdo její víru nesdílejí, označuje za nevěřící a často je nenávidí – nejen v teologickém smyslu, ale i ve smyslu morálním. To Kant zásadně odmítá, protože to odporuje duchu morálního univerzalizmu: rozumové bytosti nelze odsuzovat na základě víry, ale mají být hodnoceny podle morálnosti jejich jednání.

Právě v této souvislosti Kant nakonec označuje křesťanství, zbavené svých dogmatických a kultických příměsí, za náboženství, které nejlépe odpovídá požadavkům morálního rozumu. Je to proto, že v jeho jádru – zvláště v postavě Ježíše Krista chápaného jako morální ideál lidství – nachází konkrétní výraz praktické ideje dokonalého morálního smýšlení. Kristus zde nefunguje jako teologický vykupitel, ale jako symbol dokonalé morální osobnosti, která činí dobro ne ze strachu či naděje na odměnu, ale z úcty k mravnímu zákonu. Kant chápe ideál mravní dokonalosti, jenž je ztvárněn v postavě Krista, nikoliv jako objekt historické víry, ale jako morální vzor. Tento ideál, jak jej představuje evangelium, má sloužit k povzbuzení člověka v jeho vlastním úsilí o mravní život.

Křesťanství má tedy podle Kanta tu výhodu, že v sobě nese možnost přechodu od statutárního náboženství k morálnímu, pokud se oprostí od pověr, zázraků a slepé poslušnosti. Jeho jádrem je apel na vnitřní proměnu člověka, tedy právě to, co Kant považuje za klíčové. „Tato víra, která, v zájmu náboženství obecně, očistila morální vztah lidí k nejvyšší bytosti od škodlivých antropomorfismů a přizpůsobila ho pravé mravnosti Božího lidu, byla veřejně

⁴² Tamt., s. 140.

⁴³ Tamt., s. 142.

představena v jedné (křesťanské) nauce víry, a jedině v ní. Proto můžeme vyhlášení této víry nazvat zjevením toho, co bylo pro lidi jejich vinou do té doby tajemství.”⁴⁴

III. Diskuse Kantovy morální filosofie

3.1 Napětí mezi povinností a realitou

Kantova morální filosofie se v teoretické rovině může jevit jako vnitřně ucelená a jasně strukturovaná. Nicméně v *Kritice praktického rozumu* Kant upozorňuje, že se zde objevuje vnitřní problém praktického rozumu samotného. Ten totiž stanoví jako praktický cíl morálního jednání nejvyšší dobro (*summum bonum*), tedy spojení ctnosti a blaženosti, ale zároveň v přírodním světě neexistuje žádná jistota, že ctnost skutečně povede k blaženosti. To vyvolává praktickou antinomií – rozpor v samotné praxi rozumu. Když jednáme morálně, musíme usilovat o nejvyšší dobro. Ale abychom tomu mohli věřit, potřebujeme přijmout, že Bůh a nesmrtelná duše existují, jinak by to celé nedávalo smysl. Přitom ale tyto věci nedokážeme teoreticky poznat, jen je musíme předpokládat jako víru rozumu, která dává smysl jen v rámci morálky. Allen W. Wood toto napětí ve své knize *Kant's Moral Religion* výstižně shrnuje: „Otázka, zda je konečný cíl morálky [nejvyšší dobro] prakticky uskutečnitelný, je tedy otázkou, která ohrožuje rozumnost morální vůle jako celku.“⁴⁵

I když člověk může při svém morálním úsilí zakoušet selhání a nespravedlnost, a přirozeně se mu můžou v takových chvílích vynořovat otázky: Jaký to má smysl? Proč v morálním jednání pokračovat, když výsledky nejsou dosažitelné a úsilí může vyjít nazmar? Navzdory tomu zůstává rozhodující hlas praktického rozumu. Ten nás vede k tomu, abychom jednali ne podle očekávaných výsledků, ale podle povinnosti. Právě v tom spočívá pravá morální síla, vytrvat i tam, kde svět neslibuje odměnu, protože čistý praktický rozum takové jednání přikazuje. Morální vůle se ani nejvyššího dobra – jako konečného cíle – vzdát nemůže, protože ji k jeho sledování vede právě samotný praktický rozum. Vzdát se jej by znamenalo jednat v rozporu s rozumem, který nás k morálnímu zákonu zavazuje. Tím se ocitá v určitém vnitřním napětí, z něhož nevede čistě rozumové východisko. Proč? Protože ve světě, jak ho poznáváme, nemáme žádnou záruku, že ctnost skutečně povede k blaženosti a nejsme schopni logicky prokázat, že jednat morálně má smysl, pokud neexistuje vyšší řád. Právě zde podle Kanta vstupuje do hry naděje jako praktická nutnost. „Každý člověk touží po

⁴⁴ Tamt., s. 171.

⁴⁵ Wood, A. W., *Kant's Moral Religion*, Cornell University Press, New York, 2009, s. 158.

štěstí, ale tato přirozená touha ještě neznamená, že je štěstí hoden. Teprve ten, kdo žije mravně dobrým životem, si zaslouží stát se blaženým. Kant pokládá spojení ctnosti a jí odpovídající blaženosti za nutný soud rozumu. Pokud by však pro ctnostného člověka neexistovala žádná naděje na blaženost, dostal by se rozum – jako autonomní zdroj mravní normativity – do rozporu sám se sebou.⁴⁶ Bez naděje na dosažitelnost nejvyššího dobra by morální vůle sledovala cíl, o němž by zároveň musela předpokládat, že je nemožný. Aby se tomuto vnitřnímu rozporu vyhnula, musí praktický rozum postulovat podmínky, za nichž lze dosažení tohoto cíle alespoň myslet. „Může se v každém svém selhání utěšovat nadějí, že jeho konečný cíl – dobro světa jako takového – není nemožný. Avšak kdyby měl zjistit, že se tohoto konečného cíle musí vzdát jakožto nemožného, nemohl by tak učinit, aniž by současně přestal jednat účelně v poslušnosti morálnímu zákonu.“⁴⁷

Proto je podle Kanta nezbytné postulovat víru v morální řád světa – víru v existenci Boha, jenž tento řád garantuje, v nesmrtelnost duše jako možnost nekonečného morálního pokroku, a v konečné spojení ctnosti a blaženosti jako ideál nejvyššího dobra.

Je však víra v Boha opravdu nutná pro Kantovo pojetí morálního zákona? Již jsme si ukázali, že je nezbytně důležitá naděje v nejvyšší dobro. Nicméně, aby mohlo být nejvyšší dobro vůbec možné myslet, musí nám rozum poskytnout něco, co tento konečný cíl garantuje. Podle Kanta není tato potřeba čistě spekulativní, ale vyplývá z praktického rozumu jako nutnost, pokud má být morální zákon pro konečné rozumové bytosti vůbec závazný. „Co do naší největší mohutnosti je povinností uskutečňovat nejvyšší dobro; proto musí být nejvyšší dobro také možné. Pro každou rozumovou bytost ve světě je tudíž také nevyhnutelné předpokládat to, co je pro objektivní možnost nejvyššího dobra nutné. Tento předpoklad je stejně nutný jako morální zákon, vzhledem k němuž je také jen platný.“⁴⁸ W. Wood v této souvislosti rozvíjí Kantovu myšlenku tzv. *absurdum practicum* – praktický důkaz sporem. Pokud jednotlivec nemůže považovat nejvyšší dobro za dosažitelné, zavazuje se tím k tomu, že ho nebude sledovat jako cíl, a tím současně popírá i závaznost morálního zákona: „(...) každý, kdo popírá (nebo pochybuje) o tom, že může pojem nejvyššího dobra považovat za dosažitelný, tím pádem se zavazuje, že nečiní nejvyšší dobro svým cílem, a tím se zavazuje

⁴⁶ Sirovátka, J., „Naděje jako most mezi etikou a filosofií náboženství v díle Immanuela Kanta“, *Reflexe* 66-67, s. 18.

⁴⁷ Wood, A. W., *Kant's Moral Religion*, Cornell University Press, New York, 2009, s. 158.

⁴⁸ Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 144.

také nejednat v souladu s morálním zákonem.”⁴⁹ Takové popření by však znamenalo morální zhroucení celého systému praktického rozumu, což je podle Kanta nepřijatelné.

Tato vnitřní rozporuplnost, kdy se morální jednatel dostává do antinomie mezi povinnostmi usilovat o nejvyšší dobro a nemožností si jeho dosažení představit v přírodním světě, je vyústěním *praktického dialektického klamu*. Ten vzniká, když se idea nejvyššího dobra aplikuje na svět jevů, jako by to byly věci o sobě.⁵⁰ Praktický rozum tak musí postulovat podmínky, které umožní překonat tuto antinomii – a tím se dostáváme ke Kantově postulátům nesmrtnosti duše a existence Boha. Jen za předpokladu jejich existence je možné nejvyšší dobro myslet jako dosažitelné, a tedy si ho stanovit jako reálný praktický cíl. „Tvrdí se, že pouze postuláty nám umožňují vyhnout se popření toho, že nejvyšší dobro může být považováno za cíl pro konečného rozumného činitele.”⁵¹

Kantova odpověď na rozpor mezi morálním požadavkem a empirickou nemožností dosažení nejvyššího dobra nespočívá v teoretickém důkazu existence Boha, nýbrž v postulátu praktického rozumu. Tento postulát však není vnějším „řešením“ dané antinomie, ale vychází ze samotné povahy morálního smýšlení. „Tato víra není tedy přikázána, nýbrž sama vzešla z morálního smýšlení jako dobrovolné, morálnímu (přikázanému) ohledu prospěšné, nadto ještě s teoretickou potřebou rozumu souhlasící určení našeho soudu přijmout onu existenci a položit ji dále za základ používání rozumu; může proto někdy i u dobře smýšlejících dočasně zakolísat, nikdy se však nemůže změnit v nevíru.”⁵²

Z toho vyplývá, že víra v Boha u Kanta nefunguje jako vnější přídavek k morálce, ale jako její vnitřní důsledek: z morálního zákona samotného plyne nutnost předpokládat podmínky, které umožňují jeho realizaci – tedy víru v Boha a nesmrtnost duše. Bůh zde není předmětem spekulativní víry, ale praktického rozumu – bez něj by se jednatel nemohl držet ideje nejvyššího dobra, a tedy ani závaznosti morálního zákona.

3.2 Desimus a morální teismus

⁴⁹ Wood, A. W., *Kant's Moral Religion*, Cornell University Press, New York, 2009, s. 101.

⁵⁰ Tamt., s. 102.

⁵¹ Tamt.

⁵² Kant, I., *Kritika praktického rozumu*, OIKOYMENH, Praha, 2022, s. 146.

Jak ve své knize *Kant's Moral Religion* tvrdí Allen W. Wood: Kant je často svými interprety⁵³ považován za deistu, tzn. Bůh je ten, kdo svět stvořil, ale nadále již nezasahuje do světa – neexistuje zde žádný vztah mezi Bohem a člověkem. „(...) tedy jako ten, kdo věří pouze v abstraktní a metafyzickou představu Boha, a pro něhož zcela chybí jakýkoli osobní vztah mezi člověkem a Bohem.”⁵⁴ Může se zdát, že Kant věří, že náboženství má sloužit morálce, ne naopak. Dále také tvrdí, že Boha nemůžeme teoreticky dokázat – nelze ho poznat jako *věc o sobě*, ale praktický rozum ho postulovat musí, aby měla morálka smysl.

I přesto, že se Kant často označuje za deistu, je takové označení zavádějící a nepřesné. Kant v *Kritice praktického rozumu* i v *Náboženství v hranicích pouhého rozumu* rozvíjí pojetí praktické víry, která vychází z nutnosti postulovat Boha jako morálního zákonodárce a soudce, tedy jako morálního vládce světa, jehož existence dává smysl morálnímu usilování. Allen W. Wood zdůrazňuje, že Kant zavádí pojem *důvěra*⁵⁵ do své definice víry obecně. Nejzásadnější význam, který Kant pojmu *důvěra* přisuzuje, spočívá v tom, že se v určitých případech vztahuje na osobní spojení mezi člověkem a Bohem. Jde o postoj mravního jednotlivce, který se k Bohu obrací s vírou. Kant pod pojmem víry rozumí důvěru, že Bůh doplní to, co lidské možnosti nestačí pokrýt – ovšem pouze tehdy, pokud se člověk ze své strany snažil a udělal vše, co bylo v jeho silách.⁵⁶ Kantovo pojetí morální víry lze tedy chápat jako hlubokou osobní důvěru v existenci bytosti, která světu vládne spravedlivě a moudře. Nejde o výsledek spekulativního poznání, nýbrž o postoj zakořeněný v morální zkušenosti – víra v Boha se neodvozuje z metafyzických úvah, ale z přesvědčení, že morální úsilí má smysl. Tato víra tak vyjadřuje důvěru, že za hranicí našich možností působí vůle, která svět uspořádává podle principů dobra. V tomto smyslu je víra v Boha zároveň výrazem důvěry v smysluplnost morálního jednání i naděje, že svět má konečný řád odpovídající spravedlnosti. „Pro Kanta je víra v existenci Boha právě vírou v to, že existuje bytost, jíž můžeme důvěřovat – bytost, která spravedlivě a dobrotivě vládne světu a má moc i moudrost uspořádat svět tím nejlepším způsobem.”⁵⁷

Wood vysvětluje, že podle Kanta nemůžeme Boha poznat teoreticky, jako nějaký objekt světa nebo jako metafyzickou entitu, o níž bychom mohli něco s jistotou říct. Bůh se

⁵³ Allen W. Wood konkrétně zmiňuje filosofy T. H. Greena a K. Bartha.

⁵⁴ Wood, A. W., *Kant's Moral Religion*, Cornell University Press, New York, 2009, s. 161.

⁵⁵ *Důvěra* je zde použito z anglického slova *trust* (jak jej překládá Wood z německého výrazu *Zutrauen*).

⁵⁶ Wood, A. W., *Kant's Moral Religion*, Cornell University Press, New York, 2009, s. 162.

⁵⁷ Tamt.

pro nás stává pojmem teprve v rámci morální víry, tzn. ve světě rozumu, kde má naše víra praktickou funkci: dává smysl morálnímu úsilí a ideji nejvyššího dobra. Vlastnosti jako všemohoucnost či vševědoucnost nepřisuzuje Kant Bohu jako předmětu vědění, ale jako bytosti, do níž vkládáme důvěru.

Kant sám se od deismu distancuje, protože Bůh podle něj není neosobní princip nebo pouhá první příčina světa, nýbrž bytost, s níž máme mít morální vztah. V tomto smyslu Kant zastává pojetí Boha, které je hluboce zakořeněno v etice. Bůh je zde předmětem víry nikoli kvůli tomu, že bychom ho mohli dokázat, ale protože morální zákon v nás k této víře vede. V rámci morální teologie Kant tedy nepředpokládá Boží existenci na základě spekulativního rozumu, ale vychází z potřeby víry, kterou vyvolává praktický rozum.

Pojem Boha nevychází z ontologických spekulací, ale z požadavků, které na něj klade naše morální víra. Ta žádá, abychom v Boha věřili jako v bytost, které lze naprosto důvěřovat – důvod proč mu přisuzujeme všemohoucnost či svatost. Vztah k Bohu je podle Kanta formován naším morálním vědomím, a nikoli abstraktními spekulacemi. To se odráží i v Kantově pojmu „symbolického antropomorfismu“, podle něhož sice mluvíme o Bohu lidským jazykem a připisujeme mu lidské vlastnosti, ale jen jako symboly nekonečné dokonalosti, nikoli jako popis jeho skutečné podstaty. „Na rozdíl od této prázdnoty a abstrakce deismu popisuje Kant svou vlastní pozici jako ‚morální teismus‘: ‚Teismus spočívá v tom, že věříme nejen v Boha, ale také v živého Boha, který stvořil svět skrze poznání a svobodnou vůli.‘ Pojem Boha, který má být adekvátní pro morální víru, musí zahrnovat nejen ‚ontologické‘ dokonalosti, ale i dokonalosti živé a osobní bytosti – a především dokonalosti morální. Právě Boží morální vlastnosti, které jsou nutně osobní povahy, považuje Kant za základní pro pojem Boha.”⁵⁸

Závěr

Tato práce je zaměřena na vztah etiky a náboženství v myšlení Immanuela Kanta, zejména na otázku, proč Kantova etika vede nevyhnutelně k náboženství. A proč právě křesťanství nejvíce odpovídá pravému (morálnímu) náboženství. Na základě analýzy jeho hlavních děl – *Kritiky praktického rozumu* a *Náboženství v mezích pouhého rozumu* – bylo ukázáno, že Kant zakládá morálku na autonomii vůle a kategorickém imperativu, nikoli na

⁵⁸ Tamt., s. 164.

teologických předpokladech. Přesto nakonec dospívá k potřebě postulovat existenci Boha a nesmrtnosti duše, aby mohl být zajištěn smysl a účel morálního jednání.

V první části byla vysvětlena Kantova koncepce praktického rozumu jako zdroje morálního zákona a důraz, který klade na svobodu jako základ morální odpovědnosti. Následně byla představena jeho teorie nejvyššího dobra, která propojuje mravnost s blažeností a vyúsťuje v postuláty praktického rozumu. Tyto postuláty nemají spekulativní, ale praktickou funkci, tzn. nejsou předmětem poznání, nýbrž víry, která je nezbytná pro udržení morální motivace.

V další části práce bylo osvětleno, že i když Kant staví morálku výhradně na autonomii rozumu, přesto považuje víru v Boha a nesmrtnost duše za důležité pro úplnost morálního systému. Nejde však o návrat k náboženskému základu morálky – náboženství u něj nevychází z vnější autority, ale z vnitřní potřeby rozumu hledat smysl a spravedlnost. Morálka je tak podle Kanta na prvním místě, a náboženství k ní přistupuje až následně, jako její přirozené pokračování.

Diskuse Kantovy morální filosofie ukázala vnitřní napětí mezi ideálem čistě rozumového základu morálky a praktickou potřebou víry. Kantovo řešení tohoto napětí (v podobě postulátů praktického rozumu) lze chápat jako pokus zachovat morální ideál i v situaci, kdy čistý rozum nedává záruku jeho naplnění. Víra tak u Kanta není opakem rozumu, ale jeho morálním doplněním. I když nám Kant ukazuje, že vnitřní hlas rozumu nás nutí jednat správně, zároveň si uvědomuji, jak snadno nás životní okolnosti mohou znejistit a přimět pochybovat o smyslu takového úsilí. Kant tímto ukazuje, že naděje či víra není zrada rozumu, ale je jeho nezbytnou součástí, tudíž naším „praktickým závazkem věřit“, že morální úsilí má smysl, i když ho nemůžeme nikdy empiricky dokázat.

Použitá Literatura

Primární literatura:

KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Přel. Jaromír Loužil. Praha: OIKOYMENH, 2022.

KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Přel. Jaromír Loužil. Praha: OIKOYMENH, 2020.

KANT, Immanuel. *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*. Přel. Karel Šprunk. Praha: Vyšehrad, 2013.

Sekundární literatura:

BECK, Lewis White. *A Commentary on Kant's Critique of Practical Reason*. Chicago: The University of Chicago Press, 1960.

FIRESTONE, Chris L. a Nathan JACOBS. *In Defense of Kant's Religion*. Bloomington: Indiana University Press, 2008.

SIROVÁTKA, Jan. Naděje jako most mezi etikou a filosofií náboženství v díle Immanuela Kanta. *Reflexe*, 2022, č. 66–67.

SOLÉ, Josep. *Koperníkovský obrat ve filozofii*. Barcelona: Bonallettera Alcompas, S. L., 2022.

WOOD, Allen W. *Kant's Moral Religion*. Ithaca: Cornell University Press, 2009.

Ostatní zdroje:

CHATGPT (model GPT-4). Odpovědi nástroje společnosti OpenAI na dotazy položené dne 10. května a 11. června 2025. Dostupné z: <https://chat.openai.com>